

University of Groningen

Minder misdrijven

Ultee, W.C.

Published in:
Justitiële Verkenningen

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2008

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Ultee, W. C. (2008). Minder misdrijven: door overheidsingrijpen of zelfbescherming? *Justitiële Verkenningen*, 34(2), 46.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Minder misdrijven: door overheidsingrijpen of zelfbescherming?

*W.C. Ultee**

Met de invoering aan het begin van de negentiende eeuw in Frankrijk van de *Code Pénal* kwamen voor het eerst geregeld cijfers ter beschikking over wetsovertredingen. Quételet (1835) ontdekte alras meerdere standvastigheden in deze cijfers. Rekening houdend met het aantal inwoners van Frankrijk, was het aantal aangeklaagden voor misdrijven tegen personen of eigendommen in 1826, 1827, 1828 en 1829 nagenoeg gelijk. Voor deze jaren kwam ook de verhouding tussen het aantal veroordeelden en het aantal aangeklaagden overeen, evenals het quotiënt van de aantallen aangeklaagden wegens misdrijven tegen personen en tegen eigendommen. Belgische bevindingen wezen ook op onveranderlijkheid.

Quételet beweerde dat de 'gemiddelde mens' een vaste 'hang' naar misdaad vertoont. Erg blijvend bleek de 'penchant au crime' niet te zijn. Zo toonde Von Mayr (1867) met gegevens voor Beieren tussen 1835 en 1861 aan dat als de graanprijs een stuiver stijgt, het aantal diefstallen per 100.000 inwoners met één toeneemt. Franke (1991, p. 21) liet voor Nederland tussen 1850 en 1974 zien dat het relatieve aantal veroordelingen wegens moord of doodslag, met inbegrip van pogingen daartoe, behoorlijk schommelde en daarna, tot 1989, het eindpunt van zijn tijdreeks, sterk steeg. Nieuwbeerta en Deerenberg (2005, p. 59) toonden met de doodsoorzakenstatistiek aan dat het relatieve aantal slachtoffers van moord en doodslag zich in Nederland van 1911 tot in de jaren zestig onder de 0,5 per 100.000 bewoog, om in 1990 boven de 1,0 uit te komen en daar tot 2001, hun laatste waarnemingsjaar, te blijven. Net daarna gingen de relatieve aantallen slachtoffers van moord en doodslag dalen (Nieuwbeerta en Leistra, 2007, p. 41 met cijfers voor 1992-2006). Het peil van 1970 is echter nog niet bereikt, al hoewel het zich nu iets onder de 1,0 bevindt.

* Prof. dr. Wout Ultee is als hoogleraar algemene en theoretische sociologie verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

In het navolgende behandel ik verklaringsvragen over Nederlandse trends in wetsovertreding. Ik doe dat niet alleen omdat sociologie over samenlevingen gaat, over overeenkomsten en verschillen tussen maatschappijen en ontwikkelingen binnen landen, en deze socioloog zich, net als een schoenmaker, bij de leest houdt. Ik doe dat ook omdat onderzoek naar wetmatigheden in wetsovertredingen met een rechtstreeks beleidsbelang betrekking dient te hebben op Nederland, dat wil zeggen op de criminaliteit en de instituties van die staat. En ik doe dat vooral omdat de laatste jaren vragen naar verklaringen van trends in wetsovertredingen voor Nederland op inhoudelijk en theoretisch minder bevredigende wijze aan de orde zijn gesteld. Bij het zoeken naar verklaringen in de Nederlandse criminologie en victimologie verdwenen vragen over preventie door overheidinstellingen en door potentiële slachtoffers soms uit het oog. Al doende hoop ik de weg te wijzen van in deze vakken gangbare vragen naar vragen in de criminaliteitsociologie (vergelijk Ultee, 2005).

Trends in wetsovertredingen

De vraag voor Nederland naar trends in de overtreding van verschillende artikelen van het wetboek van strafrecht vormt inmiddels een brandende kwestie. Toen in de jaren zeventig van de vorige eeuw de cijfers voor misdrijven tegen personen en tegen eigendommen stegen, waren er criminologen die deze cijfers als onnauwkeurig afdeden. De gevoeligheid voor geweld zou sterker zijn geworden. Die stelling strookt met de 'figuratiesociologie', de hypothese dat de groeiende afhankelijkheden tussen de inwoners van Nederland gepaard gaan met minder geweld en meer beschaving. De cijfers voor moord en doodslag waren echter ook gestegen, wat niet valt te rijmen met de afhankelijkheidhypothese en de gevoeligheidclausule. Franke (1991, p. 35), een aanhanger van de figuratiesociologie, stelde dat het van al te veel cijfertwijfel zou getuigen als wordt ontkend dat geweldscriminaliteit vanaf de jaren zeventig toenam. Hij ontvouwde daarna een spitsvondige afhankelijkheidsverklaring. Op de inhoud van die verklaring kom ik zo terug. Sinds 1980 worden er in Nederland slachtofferenquêtes gehouden. Dat gebeurt na een stijging in de jaren zestig en zeventig van de politie- en rechtbankcijfers voor kleine criminaliteit en de klacht

van het publiek dat de politie aangifte bemoeilijkt. De categorieën in de rapportages over deze enquêtes zijn geweldsdelicten, diefstallen en vernielingen. De hamvraag is in hoeverre beide cijferreeksen tot dezelfde bevindingen over trends leiden. Eggen (2005, p. 327) en Wittebrood en Nieuwbeerta (2006) vergeleken de trends tussen 1980 en 2004 in de politiecijfers en de slachtofferenquêtes. De politiecijfers voor diefstal stegen tot 1993, om daarna te dalen, de cijfers voor geweld en vernielingen geven een stijgende lijn te zien. Ook de slachtofferenquêtes vertonen voor geweldsdelicten en vernielingen een opgaande lijn, zij het minder stijging dan de registraties. Het aantal diefstallen steeg volgens de enquêtes licht tot 1990 en begon na enige jaren iets te dalen. Geen opzienbarende verschillen dus. Op de theoretische implicaties van deze bevindingen ga ik later in. Ze strekken verder dan Wittebrood en Nieuwbeerta's stelling 'vooral meer registratie, nauwelijks meer criminaliteit'. Wellicht steeg de criminaliteit maar weinig door de toenemende registratie.

Trends verklaard: afhankelijkheden en ouder-kindoverdracht?

Aan de hand van de hypothese dat sterkere afhankelijkheden binnen een land geweld dempen, opperde Franke een verklaring voor de toename van geweld in Nederland na 1970. Door allerlei oorzaken was de machtsbalans binnen een land tussen politie en publiek, werkgevers en werknemers, mannen en hun echtgenotes, ouders en hun jonge kinderen ten nadele van de machtigen verschoven. Dat maakte minder machtige mensen onafhankelijker, met alle gevolgen van dien voor de mate waarin ze geweld gebruiken. De proef op de som neemt Franke echter niet. Het is ook niet aannemelijk dat het geweld in Nederland na 1970 steeg door de grotere onafhankelijkheid van vrouwen. Is de criminaliteit van vrouwen verantwoordelijk voor de trend naar meer wetsovertredingen in Nederland? Omdat jongeren langer onderwijs volgen, ligt het evenmin voor de hand dat zij veel onafhankelijker werden.

Franke vermeldt verder dat Nederland na 1970 steeds meer inwoners ging tellen die buiten dit land waren geboren. Buitenlanders zouden ook een onevenredig deel voor hun rekening nemen van de kleine criminaliteit onder jongeren en van de zware criminaliteit. Hier miskent Franke dat het relatieve aantal wetsovertredingen in een land kan toenemen, terwijl dat aantal zowel onder in- als uitheem-

sen daalt. De algehele stijging zou dan resulteren uit het stijgend percentage buitenlanders en een hogere kans op overtreding voor buitenlanders (een 'compositie-effect'). Onder onderzoekers trokken de bijkomende veronderstellingen van Franke's trendverklaringen tot nu toe weinig aandacht.

Waar dan wel verklaringen te zoeken? Met de verzameling van levensloopgegevens is er de laatste jaren belangstelling voor de vraag naar de mate waarin de zonen van vaders die de wet hebben overtreden, dat ook doen (Van de Rakt, Nieuwbeerta e.a., 2006). Van deze verklaring kan hetzelfde worden gezegd als van die van Franke: de hypothese blijft op het niveau van individuen, en de bijkomende veronderstellingen waarmee de stap van individuen naar samenlevingen kan worden gemaakt, blijven in het duister. Fundamenteel criminologisch onderzoek verliest hier vragen over trends in samenlevingen, en daarmee criminaliteits*sociologische* vragen, uit het oog. De antwoorden op die vragen zijn ook van belang voor het beleid van overheden, want een van de *prima facie* functies van overheden is de handhaving van wetten en de bewerkstelling van zo laag mogelijke criminaliteitscijfers. Die taak vervult een overheid minder doeltreffend als de criminaliteit stijgt.

Trends verklaard: strafzwaarte en pakkans?

Nederland kent niet alleen een wetboek van strafrecht, maar ook politie die processen verbaal opmaakt, rechters die vonnis wijzen en gevangenen waar veroordeelden hun straf uitzitten. Al deze instellingen kunnen hun steentje bijdragen aan de mate waarin de wetten van een land worden nageleefd. En uit veranderingen bij de politie, de rechtbank en het gevangeniswezen vallen trends te verklaren in de mate waarin de wetten van een land worden overtreden. De 'beleidstheorieën' achter deze instellingen stammen uit het 'utilitarisme', een invloedrijke theoretische stroming binnen alle sociale wetenschappen. Als de politie voor een kleiner deel van de wetsovertredingen een verdachte vindt en als rechters een groter deel van de verdachten vrijspreken, dan is de 'pakkans' kleiner. En als in een land deze kans kleiner is, worden volgens achttiende-eeuwse rechtsgeleerden als Beccario en Bentham en hedendaagse economen als Becker en sociologen als Tittle wetten vaker overtreden. Evenzo zou lichter straffen tot meer overtreding leiden. Een

belangrijke toevoeging is dat zwaarder straffen sterker tot minder overtreding leidt als de pakkans groter is.

De hiervoor genoemde hypothesen betreffen landen. Achter deze hypothesen kunnen twee individuele hypothesen staan. De eenvoudige luidt dat als een wetsovertreder zwaarder en met grotere waarschijnlijkheid is gestraft, de kans afneemt dat die persoon recidiveert. Een zwaardere straf en een grotere pakkans kan echter niet alleen tot 'specifieke preventie' leiden, maar ook tot 'algemene preventie'. De individuele hypothese is dan wat ingewikkelder en luidt: als in een land op een bepaald tijdstip de kans om voor een wetsovertreding te worden gepakt kleiner en de straf lichter wordt, zal ook een inwoner van dit land die de wet had nageleefd, met grotere kans de wet gaan overtreden. Deze hypothese betreft niet kenmerken van een persoon zelf zoals 'zwaarder bestraft voor een overtreding', maar kenmerken van diens omgeving.

Nieuwbeerta (2007) ontvouwt een onderzoeksprogramma over gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières. Dat programma betreft, zoals Nieuwbeerta (2007, p. 10) aangeeft, alleen de vraag over specifieke preventie. Waarom? Het programma moet gestalte geven aan de leerstoel 'empirisch-theoretisch analyse van maatschappelijke effecten van strafrechtelijke interventies'. Verder zijn er 'eigenlijk al redelijke goede antwoorden' op de vraag 'hoe criminele carrières van veroordelen zich na gevangenisstraf ontwikkelen' (Nieuwbeerta, 2007, p. 11). Mijn stellige indruk is dat over generale preventie minder bekend is. De vraag over de gevolgen van de bestraffing van sommige inwoners van een land voor de kans op wetsovertreding door andere inwoners van dit land, blijft ten onrechte liggen. Zo wordt voorbij gegaan aan een beleidsrelevante en criminaliteitssociologische vraag.

Zoals gezegd vonden Wittebrood en Nieuwbeerta (2006) dat politiecijfers sterker stegen dan cijfers uit slachtofferenquêtes. Welke gevolgtrekking kan hieraan worden verbonden? Als het gestelde opgaat, leidde een overtreding vaker tot aangifte. En als aangiftes in onveranderlijke mate tot vervolging leiden, nam in Nederland tussen 1980 en 2004 de pakkans toe. Die stijging verklaart, als de utilitaristische hypothesen kloppen, deels de dalende criminaliteit. Daarnaast gingen Nederlandse rechters zwaarder straffen. Daarvan getuigt de snelle groei van de Nederlandse gevangenisbevolking en de hardere aanpak van jonge recidivisten. Ook dat droeg mogelijk bij aan de verklaring van de jonge trend naar minder wetsovertredingen.

Trends verklaard: van daderhypothesen naar slachtofferhypothesen

De algemene-preventiehypothese gaat ervan uit dat elke inwoner van een land een potentiële dader is en straf positieve externe effecten heeft: minder mensen worden slachtoffer van een misdrijf. De inwoners van een land zijn immers behalve potentiële daders, ook mogelijke slachtoffers. Zelfs dieven zullen het niet leuk vinden bestolen te worden. Hoe kan de potentiële prooi zich onttrekken aan de gevolgen van een trend naar meer criminaliteit? Kunnen mensen dat alleen door te stemmen op een politieke partij die meer blauw op straat wil, de werkdruk voor rechters belooft te verlagen en de salarissen van gevangenenbewaarders zegt te gaan verhogen? Of is specifieke preventie in deze andere zin mogelijk?

Dat *specifieke preventie tegen slachtofferschap* mogelijk en voor een oplettende wandelaar door Amsterdam zichtbaar is, tonen Brunt en Tamboer (2007, p. 153-157) op speelse en overtuigende wijze met foto's aan. De auteurs van dit boek, de bewerking van een serie in *Het Parool*, hebben het niet begrepen op hekken met dolken, drietanden, haken, piranhatanden, scheermessen en speren. Maar ze erkennen dat er in een stad niet alleen lieverdjes wonen. De vraag is in hoeverre specifieke preventie tegen diefstal de afgelopen jaren in Nederland tot een daling van het relatieve aantal gevallen van diefstal leidde.

De victimoloog Van Dijk, die aan de wieg van de slachtofferenquêtes stond, liet zich onlangs in *NRC Handelsblad* uit over verklaringen van de trend naar minder misdaden in Nederland sinds het midden der jaren negentig. Ze gaan mank als ze een beroep doen op factoren als meer blauw en langere opsluiting. Volgens Van Dijk blijft er één factor over: preventie door burgers zelf. Het percentage huizen met een buitenverlichting was vorig jaar 80%, terwijl het vijftien jaar geleden 50% was, in 1997 had minder dan één op de vijf auto's een alarminstallatie, nu zijn dat er vier op de vijf. Niet de overheid bracht de inbraak omlaag, de mensen namen zelf hun maatregelen (Vollaard, 2008).

Van inhoudelijke kwesties naar meetkwesties

Toch wordt de verklaring van de trend naar minder wetsovertredingen uit preventie door slachtoffers, nog altijd niet goed begrepen – ook niet binnen de victimologie. Van Dijk hield in de Nieuwe Koninklijke Harmonie te Tilburg een praatje en kreeg na afloop van een oudere man te horen: ‘De criminaliteit omlaag? De professor zegt dat wel, maar ik voel me net zo onveilig als voor zijn praatje’ (Vollard, 2008). Ouderen die dit zeggen hebben zelf de gewelddadigheid op straat terug gebracht door op winteravonden binnen te blijven. Het gaat dan niet aan deze mensen gebrekkige feitenkennis te verwijten. Als er geen banken meer worden overvallen, gaan hun kluizen dan van het slot?

Het aantal in Nederland in een jaar gestolen fietsen per 100 van de bevolking is het product van het percentage fietsbezitters én de kans dat een fiets wordt gestolen. Evenzo is het aantal geweldsdelicten in het donker op straat per 100 van de bevolking de uitkomst van de vermenigvuldiging van het percentage mensen dat in het donker de straat op gaat met de kans dat geweld wordt gebruikt tegen iemand die zich in het donker op straat bevindt. De oudere man die de professor aansprak, verweet de hoogleraar het aantal per 100 van de bevolking aan te zien voor de kans dat tegen iemand die zich in het donker op straat bevindt geweld wordt gebruikt. Die kritiek acht ik terecht.

In navolging van Van Dijk, Mathew e.a. (1990) en Van Kesteren, Mathew e.a. (2000) geeft *Statline* van het Centraal Bureau voor de Statistiek tegenwoordig niet alleen cijfers voor het percentage personen dat afgelopen jaar met een fietsdiefstal of een auto-inbraak te maken kreeg. Het CBS geeft voor fietsbezitters de kans dat hun fiets is gestolen en voor auto-eigenaren de kans dat in hun auto is ingebroken. Voor de berekening van deze kansen worden mensen zonder fiets en mensen zonder auto buiten beschouwing gelaten. Zo hoort dat.

In hoeverre houden Nederlandse victimologen bij de meting van de kans dat tegen een persoon op straat geweld wordt gebruikt, er rekening mee dat sommige mensen niet in het donker de straat op gaan? Dit gebeurt te weinig. Het verst kwamen, voor zover mij bekend, Oppelaar en Wittebrood (2006). Hun analyse van de Politie-monitor Bevolking 2004 en 2005 werd geplaagd door slechte vragen in de enquête, het overslaan van vragen bij bepaalde mensen terwijl ze gesteld hadden moeten worden, en gebrek aan aanvullende

gegevens. Eerst was mensen gevraagd of ze zich wel eens (in het algemeen) onveilig voelden. Daarna werd alleen ja-zeggende gevraagd of ze zich vaak, soms of (bijna) nooit in het donker in de eigen buurt op straat onveilig voelden. Ze konden toen ook zeggen niet in het donker de straat op te gaan.

Tja, thuisblijvers kunnen gereede angst hebben. De bevinding dat vooral jonge vrouwen en niet ouderen zich onveilig (in het algemeen) voelen (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 49), onderstreept de mogelijke invloed van niet op straat komen. En het blijkt dat mensen die zich vaker (in het algemeen) onveilig voelen, met kleinere kans in het donker in de eigen buurt rondlopen (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 55). Verder bewerkstelligt een hoge opleiding dat mensen in het donker in de eigen buurt op straat zijn (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 55). Deze laatste bevinding versterkt het belang van een analyse van de invloed van de buurt waar mensen wonen. Hoger opgeleiden wonen in betere buurten.

De angst van mensen als ze in donker in hun buurt op straat zijn, verklaren Oppelaar en Wittebrood uit persoons- en buurtkenmerken. Oudere vrouwen blijken nu wel banger te zijn (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 62). Tot de buurtkenmerken behoren het percentage buitenlanders in iemands buurt en de mate van sociaal-economische achterstand in de woonwijk. Een maat voor geweldscriminaliteit in de buurt bevatten de geschatte regressiemodellen niet, klaarblijkelijk omdat deze gegevens ontbreken. Daarmee komt een hamvraag over specifieke angsten te karig aan bod: in hoeverre zijn die gevoelens terecht? Een pleister op de wonde is de bevinding dat mensen die zeggen dat er meer straatgeweld in hun buurt is, in het donker banger zijn (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 63). Oppelaar en Wittebrood verklaren niet de kans dat personen in het donker op straat op hun buurt met geweld te maken krijgen. Hun studie draaide om angstgevoelens. En daar wringt de schoen. Door die keuze kwamen grotere vragen over de invloed van de geweldscriminaliteit in een buurt, de preventieve reacties daarop van buurtbewoners, en de daling daarna van geweld, niet uit de verf. Weer werd voorbij gegaan aan de beleidsrelevante en criminaliteits-sociologische vraag naar trends in Nederland.

In Nederland worden de laatste tijd pleidooien gehouden voor een experimentele criminologie (Van der Laan, Van Busschbach e.a., 2007). Met zoveel woorden drong een buitenstaander bij Van Dijk aan op een experiment. Mensen handelen niet op grond van het aantal geweldsdelicten als percentage van de bevolking, maar de

kans dat hen iets overkomt *indien ze* in hun buurt in het donker op straat zijn. Het gaat erom of een oudere persoon die in de winter om tien uur in de avond in een buitenwijk van Amsterdam op de tram staat te wachten, in 2015 een kleinere kans loopt om te worden lastig gevallen dan in 2010.

Hoewel criminologen en victimologen deze levensechte experimenten tot nu toe niet hebben voorgesteld, lijken ze me bepaald leerzaam. Ze verschaffen immers rechtstreekse metingen. Onuitvoerbaar en kwalijk lijken de experimenten niet. De laatste tijd houdt de politie diesel- en ladingdieven aan met behulp van lokvrachtwagens. En ze rekent iemand in door een vrouwelijke agent rond te laten fietsen op een plek waar aanrandingen plaatsvonden. Maar wellicht levert een uitbreiding van slachtofferenquêtes met vragen over de uithuizigheid van mensen, ook nuttige bevindingen op.

Beleidsrelevante vragen zijn criminaliteits-sociologische vragen

Quételet ijverde voor de bestudering van wetsovertredingen met behulp van massawaarnemingen neergelegd in de vorm van getallen. Deze methode nam in de bijna twee eeuwen na het verschijnen van zijn eerste boek een hoge vlucht. Daardoor is van Quételets bewering dat de gemiddelde inwoner van een land een in de tijd vaste hang naar misdaad heeft, weinig overgebleven. Quételet noemde de studie van fysieke, intellectuele en morele eigenschappen van de inwoners van een land 'sociale fysica'. De term werd ook gebruikt door Comte, die er de bestudering van de ontwikkelingsgang van menselijke samenlevingen mee aanduidde. Toen hij van het werk van Quételet hoorde, bedacht hij voor deze tak van wetenschap de naam sociologie. Comte beschouwde de statistische bewerking van gegevens over mensen niet als een vruchtbare methode voor de sociologie.

Quételet stichtte echter veel verwarring door het aantal misdrijven per 100 van de bevolking tot de 'hang' naar misdaad te bestemmen (Freudenthal, 1966, p. 44). Zoals ook Kempe (1967, p. 14) zei, ging het niet om de aandoeningen van concrete mensen, maar om mathematische observaties van massa's. Quételet zei trouwens dat de misdaad in Engeland en Frankrijk even hoog kan zijn zonder dat de moraal in beide landen gelijk is (Quételet, 1835 II, p. 250). Zijn toelichting doet beroep op de utilitaristische hypothese dat gedrag

voortvloeit uit zowel motivatie als gelegenheid. En die mogelijkheden verschillen van land tot land.

Quételet bestudeerde echter niet de algemene preventie die uitgaat van factoren zoals pakkans en strafzwaarte. De bijdrage van Quételet aan de criminaliteitssociologie bleef daardoor veeleer methodisch dan inhoudelijk.

Maar hoe sociologisch zijn de vragen die heden ten dage in Nederland aan de orde worden gesteld over criminaliteit en slachtofferschap, in hoeverre betreffen ze de misdaadcijfers, de bevolking en de instellingen van dit land? Ik heb betoogd dat de vraag naar de verklaring van trends in criminaliteit soms zoek is geraakt. Dit geldt vooral voor de vraag naar generale preventie door straffen van overheidswege. Ook vragen over de daling van het aantal misdrijven als gevolg van preventie door potentiële slachtoffers komen nog niet goed uit de verf. Al deze vragen handelen over veranderingen in de invloed die wetsovertreding door sommige inwoners van een samenleving heeft op het dader- of slachtofferschap van andere inwoners. Ze zijn bij uitstek criminaliteitssociologisch en ook beleidsrelevant.

Literatuur

Brunt, L., K. Tamboer

De straat op; paaltjes en poëzie in Amsterdam

Meppel, Boom, 2007

Centraal Bureau voor de Statistiek

Statline

<http://statline.cbs.nl>, geraadpleegd op 28 februari 2008

Dijk, J.J.M. van, P. Mayhew e.a.

Experiences of crime across the world; key findings of the 1989 International crime survey

Deventer, Kluwer, 1990

Eggen, A.Th.J.

Slachtoffers van criminaliteit

In: A.Th.J. Eggen en W. van der

Heide (red.), *Criminaliteit en rechtshandhaving 2004*,

Den Haag, WODC, 2005, p. 53-87 en 312-330

Franke, H.

Geweldscriminaliteit in Nederland; een historisch-sociologische analyse

Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, 18e jrg., nr. 3, 1991, p. 13-45

Freudenthal, H.

De eerste ontmoeting tussen de wiskunde en de sociale wetenschappen

Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren

en Schone Kunsten van België,
28e jrg., nr. 88, 1966

Kempe, G.Th.

Inleiding tot de criminologie
Haarlem, Bohn, 1967

Kesteren, J., P. Mayhew e.a.

*Criminal victimization in
seventeen industrialised
countries; key findings from the
2000 International crime victims
survey*

Den Haag, WODC, 2000

**Laan, P. van der, J. van Bussch-
bach e.a.**

*Experimentele criminologie en
criminologische experimenten*
Tijdschrift voor Criminologie,
49e jrg., nr. 1, 2007, p. 3-11

Mayr, G. von

*Statistik der gerichtlichen Polizei
im Königreiche Bayern und in
eigenen anderen Ländern*
Beiträge zur Statistik des
Königreichs Bayern, 16, 1867

Nieuwbeerta, P.

*Gevangenisstraf, levenslopen en
criminele carrières*
Utrecht, Universiteit Utrecht,
2007 (oratie)

Nieuwbeerta, P., I. Deerenberg

*Trends in moord en doodslag in
Nederland*
Bevolkingstrends, 2005, p. 56-63

Nieuwbeerta, P., G. Leistra

*Dodelijk geweld; moord en
doodslag in Nederland*
Amsterdam, Balans, 2007

Oppelaar, J., K. Wittebrood

*Angstige burgers? De
determinanten van gevoelens
van onveiligheid onderzocht*
Den Haag, Sociaal en Cultureel
Planbureau, 2006

Quételet, A.

*Physique sociale; essai sur le
développement des facultés de
l'homme*
Paris, Bachelier, 1835

**Rakt, M. van de, P. Nieuwbeerta
e.a.**

*Zo vader, zo zoon? De
intergenerationele overdracht
van crimineel gedrag*
Tijdschrift voor Criminologie,
48e jrg., nr. 4, 2006, p. 345-360

Ultee, W.

*Criminaliteit, slachtofferschap,
cohesie en zeldzame
verschijnselen*
Presentatie op het WODC te Den
Haag op 13 februari 2005, te
raadplegen op
[www.socsci.ru.nl/maw/
sociologie/ultee](http://www.socsci.ru.nl/maw/sociologie/ultee)

Vollaard, B.

*Weinig te vrezen; woning- en
auto-inbraak in vijftien jaar
gehalveerd*
NRC Handelsblad, 5 januari,
2008

Wittebrood, K., P. Nieuwbeerta

*Een kwart eeuw stijging in
geregistreeerde criminaliteit;
vooral meer registratie,
nauwelijks meer criminaliteit*
Tijdschrift voor Criminologie,
48e jrg., nr. 3, 2006, p. 227-242